

Комунальний заклад
«Запорізький обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

ІННОВАТИКА
В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

МІЖНАРОДНА
ВИСТАВКА

ТЕМАТИЧНА НОМІНАЦІЯ

Упровадження інноваційних технологій щодо
формування національної та громадянської
ідентичності здобувачів освіти

ТЕМА КОНКУРСНОЇ РОБОТИ

Формування національної та громадянської
ідентичності здобувачів освіти в умовах
спеціалізованого закладу
військово-фізичного профілю

АВТОРИ ДОСВІДУ

Кулька Руслан Михайлович,
начальник

Дука Світлана Віталіївна,
заступник начальника ліцею з виховної роботи-
начальник відділення виховної роботи

Кравець Тетяна Іванівна,
вчитель фізики

Комунальний заклад «Запорізький обласний ліцей-
інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою
«Захисник» Запорізької обласної ради

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК

Сібіль Олена Іванівна, доцент кафедри теорії та методики
виховання комунального закладу «Запорізький обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької
обласної ради, кандидат педагогічних наук, доцент

Запоріжжя
2024

ВСТУП

Актуальність і перспективність досвіду.

Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2023) визначено мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [4].

Стратегія національно-патріотичного виховання (2019) розглядає цей вид виховання пріоритетним напрямом діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості [18].

Складовими державної політики у сфері утвердження *української національної та громадянської ідентичності* є: національно-патріотичне виховання; військово-патріотичне виховання та громадянська освіта [4].

В Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) наголошується, що військово-патріотичне виховання як складова патріотичного виховання в часи війни набуває пріоритетного значення і має бути орієнтованим на формування у зростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби [9].

Завдання консолідації суспільства для захисту України від збройної та інформаційної агресії з боку російської федерації зумовлюють запит суспільства на підвищення ефективності військово-патріотичного виховання учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти з метою виховання громадянина-патріота, захисника України, готового зі зброєю в руках надійно захищати територіальну цілісність країни [11].

Комунальний заклад «Запорізький обласний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник» Запорізької обласної (далі – ліцей «Захисник») ради входить до переліку військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою Міністерства оборони України [14].

Теоретичні основи.

Формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти в умовах спеціалізованого закладу військово-фізичного профілю авторами досвіду розглядається в контексті пошуку ефективних форм і методів навчання та виховання ліцеїстів, науково-методичного забезпечення проблеми дослідження в педагогічній діяльності колективу.

Стрімкий ритм сучасного життя висуває нові вимоги до особистості - її здатність людини бути самототожною, усвідомлювати, розуміти й зберігати власну Я-ідентичність стає важливою запорукою відновлення психологічного ресурсу й успішної самореалізації [5].

Поняття «ідентичність» у наукових дослідженнях (М.Єгупова, О. Рафальського, В. Ковальчука та ін.) розглядається як тотожність (відповідність, співпадіння), змінна структура, яка розвивається впродовж всього життя людини та тісно пов'язана із сутнісними ознаками суб'єкта й особистості.

Українська національна та громадянська ідентичності, на думку В. Ковальчука (2023) – це досягнення єдності в українському суспільстві через подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини та громадянина, пов'язане з територіальною цілісністю та суверенітетом держави [6].

Психологічні й дидактичні аспекти формування національної та громадянської ідентичності досліджено у працях закордонних та вітчизняних учених. Британський письменник Реймонд Вільямс запропонував «ідентичність» розглядати як складне й суперечливе слово, проблеми значення якого нерозривно пов'язані з тими проблемами, для обговорення яких його використовують [2].

І. Петраковська зазначає, що громадянська ідентичність розглядається як соціально-психологічний конструкт, що виникає у процесі суб'єктивного відображення та активної побудови громадянином соціальної реальності. У цій соціальній реальності важливими є спільнота громадян та держава з її

організаційним середовищем, які повинні задавати загальні життєві цінності, орієнтувати в навколишньому світі, поставляючи відносно упорядковану інформацію, формувати почуття захищеності, сприяти психологічному благополуччю, самореалізації тощо [13].

Досліджуючи феномен національної ідентичності М. Козловець розглядає процес становлення новітньої української держави й формування національної самосвідомості, що містить у собі і власну історичну тяглість, і культурну самотність, і активну присутність у світовому інформаційному, економічному й політичному просторі [7].

В. Котигоренко визначає, що для перемоги у війні та повоєнного успіху важливо формувати й утверджувати серед поліетнічного українського загалу спільну національно-громадянську ідентичність на основі спільних цінностей і цілей. Це має стати пріоритетом державної політики в усіх сферах, зокрема й в освітній [8].

О. Пометун розкриває сутність поняття «національна і громадянська ідентичність» з точки зору педагогіки і психології, обґрунтовано важливість її формування у молоді. Повноцінна ідентичність формується в особистості свідомо і пов'язана з її переконаннями, ціннісними орієнтаціями [15].

Ці уявлення науковців про сутність національної та громадянської ідентичності були покладені в основу нашого дослідження.

Новизна досвіду у педагогічній практиці полягає у розробленні та апробації сучасних підходів для забезпечення основних засад виховної роботи, загальноосвітніх заходів, методичної роботи з використанням цифрових ресурсів і практик для формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти.

За інноваційним потенціалом досвід є комбінаторним і полягає в нових конструктивних поєднаннях основних засад виховної роботи, загальноосвітніх заходів, методичної роботи з використанням цифрових технологій та унаочнення навчальних матеріалів тощо.

Провідна ідея досвіду. Формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти в умовах спеціалізованого закладу військово-фізичного профілю спрямовує освітній процес для професійного самовизначення і розвитку особистості ліцеїста та формування у нього почуття гордості за майбутню професію, усвідомлення її високого авторитету у суспільстві.

Мета роботи: теоретичне обґрунтування і розроблення ефективних форм і методів формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти в умовах спеціалізованого закладу військово-фізичного профілю, готовності до військової служби та навчання у вищих закладах силових структур України, професійного самовизначення і розвитку, почуття гордості за свою професію, яке дає усвідомлення її високого авторитету у суспільстві.

Для реалізації мети визначено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати наукову та методичну літературу з питань сутності, змісту, освітніх технологій з проблеми дослідження;
- 2) розробити та апробувати ефективні форми і методи формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти в умовах спеціалізованого закладу військово-фізичного профілю;
- 3) оцінити ефективність розроблених форм і методів формування національної та громадянської ідентичності, ступінь відповідності їх особливостям сучасного покоління здобувачів освіти; узагальнити та популяризувати отримані результати, спрогнозувати подальші перспективи.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Тривалість роботи над темою та етапи роботи

I етап (2021-2022 рр.) – підготовчий – аналізування літератури з проблеми дослідження; визначення провідних положень для розроблення власних матеріалів та реалізації формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти в умовах спеціалізованого закладу військово-фізичного профілю.

II етап (2022-2023 рр.) – діяльнісний – розроблення та апробація власних матеріалів (інноваційних форм, методів, прийомів педагогічної техніки), які здатні забезпечити формування національної та громадянської ідентичності майбутніх офіцерів в умовах військового ліцею; розроблення авторських практик з реалізації означеної теми; апробація цих практик під час освітнього процесу.

III етап (2023-2024 рр.) – узагальнювальний – узагальнення та висвітлення результатів; дослідження ефективності обраних форм і методів; підбиття підсумків роботи над темою.

Технологія реалізації досвіду роботи

Запорізький обласний ліцей-інтернат «Захисник» - заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти військового профілю одночасно із здобуттям профільної середньої освіти. Освітня програма закладу освіти (Додаток 1) відображує вимоги до результатів навчання ліцеїстів у відповідності до Державного стандарту, цільові настанови, ціннісні орієнтири, принципи діяльності закладу освіти.

Діяльність ліцею «Захисник» з військово-патріотичного виховання орієнтована на формування національної та громадянської свідомості, готовності стати до лав Збройних Сил України та інших формувань сектору безпеки та оборони України, готовності до національного спротиву [4].

Мета реалізується через систему *виховних завдань*:

- виконання вимог стандартів освіти, підготовка ліцеїстів для подальшого вступу – до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти і подальшого проходження служби у секторі безпеки і оборони;

- утвердження поваги до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства;

- формування у ліцеїстів оборонної свідомості, національної та громадянської ідентичності, усвідомлення необхідності додержуватися

Конституції та законів України, захисту суверенітету і територіальної цілісності України;

– виховання у ліцеїстів поваги до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливого ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища;

– формування у ліцеїстів прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

– забезпечення поглибленої допрофесійної підготовки військового спрямування, оволодіння військовими знаннями, уміннями та навичками, відповідного рівня військово-прикладної фізичної підготовки.

Зміст військово-патріотичного виховання охоплює широке коло питань спрямованих на: популяризація військової служби; залучення до сприяння безпеці і обороні України; розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості та інновацій; залучення ліцеїстів до загальнодержавних, регіональних та місцевих заходів військово-патріотичного виховання; обов'язкове викладання предмета "Захист України" під час здобуття профільної середньої освіти; залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до організації та здійснення програм, проєктів та заходів військово-патріотичного виховання.

У відповідності до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) військово-патріотичне виховання в ліцеї «Захисник» спирається як на *загальнопедагогічні принципи виховання*, так і принципи, що *відображають його специфіку*: національної спрямованості; самоактивності й саморегуляції; культуровідповідності; соціальної відповідності; а також принципи історичної і соціальної пам'яті міжпоколінної наступності.

Військово-патріотичний компонент виховної роботи є пріоритетним в ліцеї. Він реалізується за такими напрямками: просвітницька діяльність,

тематичні виховні години; робота клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування; військово-шефська робота; екскурсії до музеїв; зустрічі з ветеранами війни, військовослужбовцями, лідерами громадської думки; вшанування пам'яті воїнів, які віддали своє життя за свободу і незалежність України; пошукова робота; інформаційно-просвітницька діяльність (Таблиця 1).

Таблиця 1

Позакласна робота з військово-патріотичного виховання
за освітньою програмою ліцею «Захисник»

Напрями, військово-патріотичного виховання	Виховні заходи, форми військово-патріотичного виховання
Просвітницька діяльність, тематичні виховні години	Урок мужності. Обговорення матеріалу презентації "Десантно-штурмові війська Збройних сил України". Бесіда на тему "Ми українці: честь і слава незламним!". Перегляд та обговорення фільму Кіборги в рамках Кіномарафону "Кіно заради перемоги". Виховний захід до Дня рятівника України "Запобігти. Врятувати. Допомогти". Урок мужності "Герої рідного краю". Виховна година-реквієм до дня пам'яті трагедії Бабиного Яру "Не маємо права забути..." Виховна година до дня м. Запоріжжя «Мій край - моє Запоріжжя». Тематична година до дня ракетних військ і артилерії України, до дня інженерних військ України «Разом переможемо!». Відвідування поетичних читань «Меридіан Запоріжжя» («Незламних хаб» БК «Орбіта»). Тематичний відеоролик до дня Гідності і Свободи https://www.youtube.com/watch?v=cVoPG83EPPQ Тематичний відеоролик до акції «Запали свічку пам'яті – поділись теплом з захисником» https://www.facebook.com/zahisnik.zp/videos/371282268632446 Тематичний відеоролик до Дня Збройних Сил України «Непереможна Україна» https://www.youtube.com/watch?v=cVoPG83EPPQ Виховна година-реквієм до дня вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС «Є місце подвигу не тільки в дні війни...». Тематична година до дня затвердження Державного Прапора України «Державний прапор України – святиня нашого народу». Лінійка-реквієм пам'яті до Дня вшанування подвигу Героїв Крут, підняття Державного прапора України з почесною стрічкою. До Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав інформаційна година «Інтернаціональний обов'язок». Тематичний відеоролик до Дня Єднання України https://www.facebook.com/photo?fbid=1110367583268159&set=pcb.1110367889934795

	Флешмоб до Дня державного герба, підняття прапору України. Театр молоді, участь у заходах до 10-ї річниці вшанування пам'яті Героїв Небесної сотні «Небесна сотня. Вони загинули за Україну». ТЮГ, театралізований концерт «ПРОРОК ШЕВЧЕНКО», присвячена 210-й річниці з дня народження Т. Г. Шевченка. Виховний захід до дня українського добровольця «Український доброволець – взірець патріотизму». Інформативна година до 75-річчя із часу створення НАТО «НАТО - сила, що захищає мирних громадян». Виховний захід до Дня Чорнобильської трагедії та Міжнародного дня пам'яті жертв радіаційних аварій та катастроф «Білий птах з чорною ознакою. Чорнобиль».
Робота клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування	Екскурсія до Громадської організації "Національна федерація стрілецького хортингу України". Спільно з вище зазначеною ГО з початку 2023/2024 року запроваджена на постійній основі робота гуртку "Стрілецький хортинг". Участь у благодійному забігові підтримки та вдячності українських героїв, які наближають перемогу України - марафоні від Нової пошти «Найдовший у світі марафон». Відвідування фестивалю бойових мистецтв у ПК "Орбіта".
Військово-шефська робота	Спільний захід з КЗ "Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді" ЗОР. "Відкриття 7-ої польової школи "Джури козацькі". Навчання з мінної безпеки на основі матеріалів розроблених Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), профорієнтаційний захід з представниками Національного університету цивільного захисту м. Харків. Виховний захід в однієї із пожежних частин ДСНС, бесіда з представником ювенальної служби МВС з приводу різних загроз для неповнолітніх громадян у воєнний час та способів їх уникнення. Співпраця з БО благодійного волонтерського фонду «Солдатські матері», де ліцеїсти навчалися новому способу плетіння маскувальних сіток. Участь в інтерактивному освітньому заході «НеЛекції» у захисній споруді цивільного захисту «Незламний Титан». Активна участь у волонтерській роботі ГО «Солдатський привал». Акція по очищенню бібліотечного фонду ліцею та власних бібліотек учасників освітнього процесу від російської пропагандистської літератури "Перетворимо російські книжки на зброю" Маскувальні сітки, окопні свічки, спільно з партнерами придбання 4 автомобілів високої прохідності для підрозділів Сил оборони України, фарбування трьох САУ CAESAR, ремонт автомобілів для підрозділів, вітання військовослужбовців підрозділів із професійними святами.
Екскурсії до музеїв	Оглядова екскурсія найбільшого приватного музею ретро-техніки України "Фаетон". Екскурсії до Запорізького обласного краєзнавчого музею. Презентація виставки «ХРЕСТОМ ТА МЕЧЕМ», яка розповідає про символ – Білий хрест ЗСУ (КЗ «Запорізький обласний краєзнавчий музей» ЗОР). Участь у відкритті експозиції «Війна за незалежність» в Запорізькому краєзнавчому музеї. Відвідування Запорізького обласного краєзнавчого музею, перегляд експозиції «Війна за незалежність».

Зустрічі з ветеранами війни, військовослужбовцями, лідерами громадської думки	Урочистий захід до Дня захисників і захисниць України, Дня Покрови Пресвятої Богородиці та Дня Українського козацтва, прийняття Клятви ліцеїста за участю військовослужбовців Національної гвардії, ЗСУ, бійців ТРО, батьків ліцеїстів, що на даний час захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Зустріч з військовослужбовцями Збройних сил України. Профорієнтаційна бесіда до Дня Десантно-штурмових військ «Ми – сильні!». Превентивна бесіда з працівниками Національної поліції (проти дія насилля в родині, булінг в колективі, кримінальна відповідальність неповнолітніх). Профорієнтаційна робота для ліцеїстів І роти (випускник ліцею 2022р., ліцеїст 12 взводу Зайцев Владислав, нині рядовий нацполіції Дніпропетровського ДУВС, II курс, факультет кримінальної поліції). Профорієнтаційна година до дня зовнішньої розвідки України «Служба зовнішньої розвідки України: історія і сьогодення». Виховне заняття з Захисту України на тему «Безпека життєдіяльності в умовах воєнного стану в одній із пожежних частин ДСНС м. Запоріжжя». Зустріч вихованців ліцею-інтернату з відомою людиною - Василем Борисовичем Павловим. Співавтором підручника "Історія Українського війська" в Запорізькому обласному краєзнавчому музеї. Профорієнтаційна бесіда з представниками Національної академії Національної гвардії України. Зустріч з бійцями 15 брОП НГУ імені героя України лейтенанта Богдана Завади.
Вшанування пам'яті воїнів, які віддали своє життя за свободу і незалежність України	Участь у проєкті «Краєзнавчий медіа етюд «Запоріжжя від А до Я». Вшанування пам'яті загиблих випускників ліцею - Героїв України, що брали участь у захисті суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості України. Спільно із Запорізькою обласною військовою адміністрацією участь у реквіємі пам'яті «Бою під Крутами». Спільно з військовими ліцеями України взяли участь у конференції в Zoom на тему «Бій під Крутами». До дня Героїв Небесної Сотні відвідування дитячої бібліотеки ім. Дубініна, перегляд панорами «Життя, обірване на злеті». Реквієм пам'яті захисників «Азовсталі» з залученням військовослужбовців бригади спеціального призначення «АЗОВ» https://drive.google.com/drive/folders/1MSB610vuBSYu1CtoDHMWtO68DO4t6XI?usp=drive_link До дня пам'яті захисників України - участь у Всеукраїнському щорічному забігу на честь загиблих Героїв російсько-української війни «Шаную воїнів, біжу за героїв України» - 2024. https://drive.google.com/drive/folders/1kv2Wv3T_AIIImMVeP68WGjgUFbs3BTJC?usp=sharing
Пошукова робота	Участь у круглому столі «Запоріжці в боротьбі за Незалежну Україну» (Обласний центр патріотичного виховання молоді та інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ). Урок пам'яті «Мужній захисник нашої країни» присвячений пам'яті випускника нашого ліцею Савелія Федана https://drive.google.com/file/d/15nrVIVmhn_2ZleqV366BfoqEjGQ-URXu/view Бібліотечний урок до Міжнародного дня визволення в'язнів фашистських концтаборів «Без права на забуття».

	Участь у III Всеукраїнській історико-краєзнавчій конференції учнівської молоді «Військово-історичні події на теренах України: минуле і сучасність», перемога в номінації «Усна історія російсько-української війни» Участь у поповненні музейного фонду Запорізького обласного краєзнавчого музею, а саме експозицій, присвячених випускникам ліцею - Героям України Валерію Чибінеєву та Вячеславу Радіонову
Інформаційно-просвітницька діяльність	Висвітлення діяльності закладу з питань національно-патріотичного виховання на сторінках ліцею у Фейсбук, Інстаграм, каналі Ютуб, активна співпраця з місцевими ЗМІ (Суспільне Запоріжжя)

Представлені в таблиці виховні заходи, надають уявлення про різноманітні форми військово-патріотичного виховання за вказаними напрямками. Розглянемо докладніше найбільш цікаві та ефективні форми.

Залучення ліцеїстів до участі в міських та обласних заходах військово-патріотичної направленості, огляд та обговорення кінофільмів на військову тематику (в рамках культурно-мистецького туру «Кіно заради перемоги»), робота гуртків та секцій, проведення змагань із військово-прикладних видів спорту, участь у військово-патріотичних акціях, всі ці та інші заходи забезпечили високу ефективність та якість військово-патріотичної роботи. Сьогодні величезне значення як для суспільства, так і кожної окремої людини має волонтерство, коли багато українців потребують допомоги (наші воїни ЗСУ, внутрішньо переміщені особи, звичайні люди, що потрапили у скрутне становище). В ліцеї організовано плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, учасниками освітнього процесу придбано чотири автомобілі підвищеної прохідності та передано в підрозділи сил оборони, участь у різноманітних загально українських та обласних акціях тощо.

Ліцей «Захисник» є активним учасником проєкту «Марафон добрих справ» та доводить, що колектив працівників, ліцеїстів, їхніх батьків, випускників – це велика згуртована родина, що є частиною великої сім'ї непереможних українців. Звіт про участь у Марафоні добрих справ у 2022, 2023 роках (Додаток 2).

Створено куточок пам'яті «Герої на щиті» – це постійно діючий стенд, меморіальні дошки, які відображають подвиг випускників ліцею – учасників

АТО/ООС/російсько-української війни, на сайті закладу ведеться електронна «Книга пам'яті» (Додаток 3).

Сотні наших вихованців на даний час своєю відданою службою примножують славетні традиції українського війська, захищаючи нашу Батьківщину від російсько-терористичних військ на сході України (Додаток 4).

Профорієнтаційна робота в ліцеї «Захисник» здійснюється у разі з вищими військовими навчальними закладами України. Важливе місце в профорієнтаційній роботі займає психологічна підготовка ліцеїстів до подальшого навчання у вищих закладах військової освіти. Відповідно до цього проводилися тестування ліцеїстів, профорієнтаційні ігри, моніторинг мотивації до служби у Збройних силах України та інших силових структурах. Реалізовані проекти: «Обирай військову професію» (Додаток 5); «Клуб цікавих зустрічей» (Додаток 6); «Офіцер – професія героїчна» (Додаток 7).

З метою розвитку зацікавленості ліцеїстів у вивченні основ військової справи, підвищення рівня їх фізичної і психологічної підготовки, ліцей бере активну участь у змаганнях із військово-прикладних видів спорту, міських іграх військово-патріотичної спрямованості: Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»); Всеукраїнський турнір-меморіал з волейболу пам'яті Героя України Устима Голоднюка (м. Львів); Чемпіонат Запорізької області з ММА; Всеукраїнському флешмоб «White card»; Національна руханка в вишиванках; Фестиваль бойових мистецтв «Запорозька Січ»; змагання зі Стрілецького Хортингу; Відкритий кубок Запорізької області з легкої атлетики тощо.

Для висвітлення просвітницьких заходів в нашому закладі, які пов'язано із знаменними датами і подіями в історії держави, області, міста, а також датами і подіями в житті ліцею та завданнями, створено: соціальна мережа Facebook (<https://www.facebook.com/zahisnik.zp>); сайт «ЗАХИСНИК» (<http://www.zahisnik.zp.ua/>); інстаграм (https://www.instagram.com/zahisnik_zp/); відеохостинг YouTube.

Надзвичайно велика роль у військово-патріотичному вихованні *предмета "Захист України"* для підготовки юнаків у теоретичному, практичному, фізичному і психологічному плані до майбутньої військової діяльності.

Метою навчального предмета «Захист України» є формування у здобувачів освіти життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, розуміння суспільної значущості військової служби, мотивації до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони [10]. Учасник російсько-української війни, офіцер-вихователі ліцею «Захисник» старший лейтенант І. Кириченко успішно пройшов конкурсний відбір Міністерства освіти і науки України на навчання та отримав сертифікат тренера для викладання оновленого предмету «Захист України» за новою програмою (Додаток 8).

Освіта військового спрямування на рівні профільної середньої освіти в ліцеї «Захисник» доповнюється вивченням предмета *«Історія Українського війська»* (Навчальна програма «Історія українського війська», укладач Кулька Р. М., затверджена на засіданні науково-методичної ради ЗОІППО протокол №4 від 22.03.2017) та підручником «Історія українського війська» [12]. Метою предмета «Історія українського війська» є вивчення історії державності України, яка тісно пов'язана утворенням і розвитком тих чи інших військових формацій, які забезпечували державний лад, захист і безпеку громадян як від зовнішніх агресорів так і від внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Військово-патріотичне виховання як науково-прикладна проблема є складником теорії виховання. Тож вона має свої межі й лише завдяки цьому узгоджується з означеною теорією, виступаючи гармонійно впорядкованим цілим. У такому координаційному статусі в розв'язанні проблеми військово-патріотичного виховання користуються тими ж методологічними принципами, підходами, методами, які властиві й теорії виховання як цілісності [1].

Форми та методи військово-патріотичного виховання щодо апробованих авторами досвіду практик у взаємозв'язку з освітньою програмою закладу освіти наведено у таблиці 1.

У Концепції національно-патріотичного виховання зазначено, що шляхи реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти України через дисципліни природничо-наукового циклу – розкрити здобутки українців у науці і техніці, якими слід пишатися тощо [9].

Враховуючи особливості ліцею «Захисник» навчання фізики і астрономії здійснюється за програмою «Фізика і астрономія 10-11 класи» авторського колективу під керівництвом Ляшенка О. І (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 1539 від 24.11.2017 року) [19] та підручником «Фізика і астрономія», рівень стандарту авторів Т. М. Засекіна, Д. О. Засекін (2019)

В таблиці 2 наведено приклад інформації про українських вчених та їх наукові досягнення у взаємозв'язку зі змістовою складовою програми «Фізика і астрономія 10-11 класи».

Таблиця 2

Інформація про українських вчених та їх наукові досягнення

Зміст навчального матеріалу	Наукові досягнення українських вчених	Посилання на ресурси
Розділ 1. Електро-динаміка	Бенардос Микола Миколайович Спеціаліст у галузі електротехніки: дугове електрозварювання.	Бенардос та його знаменитий винахід https://kpi.ua/ru/benardos
	Лазарєв Борис Георгійович Фізик, автор розробок в галузі фізики низьких температур та високих тисків.	Вони жили! https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2016-11-5/svitoglyad-2016-5-08-tanshina.pdf
	Патон Борис Євгенович Науковець у галузі зварювальних процесів, металургії і технології металів.	Науковець, інженер, винахідник https://suspilne.media/56633-naukovec-in-zener-vinahidnik-pat-faktiv-pro-borisa-patona/
Розділ 2. Коливання і хвилі	Пулюй Іван Павлович Вчений і винахідник, встановив властивості й природу катодних і Х-променів.	Чудо-промені видатного українця https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2867756-cudopromeni-vidatnogo-ukrainca-ivan-puluj.html
	Грабовський Борис Павлович Видатний винахідник електронної системи телебачення.	Винахідник електронного телебачення https://krasnopillia.info/2014/12/12/vynah

		idnyk-elektronnoho-telebachennya-borys-hrabovskyj/
Розділ 3. Квантова фізика	Пильчиков Микола Дмитрович Фізик-теоретик, винахідник, здійснив радіокерування об'єктами та електричний запис звуку.	«Український Тесла» https://ridna.ua/2020/05/21-travnia-1857-r-oku-narodyvsia-vydatnyy-vchenyy-fizyk-mykola-pyl-chykov-ukrains-kyy-tesla/
	Смакула Олександр Теодорович Винахідник антирефлексійного покриття лінз, фундатор квантової органічної хімії	Винаходи фізика з Тернопільщини, які застосовують українські військові https://suspilne.media/ternopil/583501-vi-nahodi-fizika-z-ternopilsini-aki-zastosovuut-ukrainski-vijskovi/

Навчальна програма з фізики і астрономії здійснюється на компетентнісних засадах і передбачає формування ключових і предметних компетентностей учнів:

- виявляти ставлення та відзначати роль вітчизняної науки та її видатних представників;
- цінувати наукову українську мову;
- наводити приклади творчої діяльності видатних українських та учених-фізиків і астрономів у різноманітних галузях культури та мистецтва [19]

Приклади реалізації національно-патріотичного виховання на уроках фізики і астрономії наведені у додатках:

- виховний захід «День науки в Україні»» (Додаток 9);
- виховний захід «З мрією в серці» (Додаток 10).

Результативність досвіду.

За час роботи над досвідом спостереження показали, що ліцей «Захисник» (Звіт про діяльність комунального закладу «Запорізький ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник» Запорізької обласної ради у 2023/2024 навчальному році) довів свою конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг:

- здійснена інтеграція фундаментальних наук із загальновійськовими дисциплінами фахового спрямування;
- забезпечений перехід до профільного навчання;

- сформована система моніторингу навчального процесу (Додаток 11).

Також анкетування, спостереження показали зростання показників сформованості національної та громадянської самосвідомості ліцеїстів, їх активній участі в заходах військово-патріотичного спрямування (Таблиця 3).

Таблиця 3

Результативність досвіду з формування національної та громадянської ідентичності та самосвідомості ліцеїстів

Навчальний рік	Формування оборонної свідомості, %	Готовність продовжити військову службу, %	Участь в заходах сприяння безпеці та оборони України, %	Участь ліцеїстів в заходах військово-прикладного та службово-прикладного спорту, технічної творчості та інновацій, %
2021	43	39	47	29
2022	57	54	59	43
2023	72	67	64	56
2024	89	74	75	69

Представлені в таблиці дані свідчать про збільшення показників в півтора два рази за період 2021-2024 рр.

Щорічно близько 92% випускників ліцею вступають до вищих навчальних закладів (Таблиця 4).

Таблиця 4

Інформація по випускникам КЗ ЗОЛ «ЗАХИСНИК» ЗОР

Навчальний рік	Випускників	ДССЗ та ЗІУ	МВС України	ДСНС України	СБУ	ДПСУ	НГУ	МО України
2021	120	10/8%	8/7%	14/12%	5/4%	7/6%	9/8%	48/40%
2022	108	9/8%	8/7%	5/5%	8/7%	10/9%	3/4%	46/43%
2023	118	8/8%	14/12%	7/6%	6/5%	9/8%	10/8%	42/35%
2024	51	5/10%	7/14%	3/6%	8/16%	4/8%	3/6%	16/31%

ДССЗ та ЗІУ – Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України
МВС – Міністерство внутрішніх справ
ДСНС – Державна служба надзвичайних ситуацій
СБУ – Служба безпеки України
ДПСУ – Державна прикордонна служба України
НГУ – Національна гвардія України
МО – Міністерство оборони

Понад 70% ліцеїстів стали курсантами закладів системи військової освіти, в тому числі навчальних закладів МВС України, ДСНС України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, СБУ, Державної прикордонної служби України. Отже, слід зазначити, що випускники ліцею «Захисник» – успішні люди, офіцери-лідери, здатні не тільки словом, але й особистим прикладом організувати та повести за собою підлеглий особовий склад на виконання найвідповідальніших завдань.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на підставі аналізування наукових джерел визначено сутність понять «ідентичність», «українська національна та громадянська ідентичності», «компоненти військово-патріотичного виховання». Після розгляду та оцінювання наявних у вебпросторі форм та методів з'ясовано, що методичне забезпечення для формування національної та громадянської ідентичності наразі залишає бажати кращого.

Пошук якісних і доцільних ресурсів, розроблення авторських матеріалів на основі сучасних підходів з використанням цифрових інструментів, а також визначення науково-методичних підходів для формування національної та громадянської ідентичності, орієнтованих на формування та розвиток в учнів старшої школи спілкування державною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальної та громадянської компетентності здійснювалися нами з урахуванням наукових підходів до організації освітнього процесу в закладі. Зокрема, рекомендацій О. І. Пометун про те, що людина висловлює свою ідентичність як особисту позицію і підтримує своїми діями, тому діяльнісний компонент обов'язково має бути сформований у навчанні, хоча би на рівні мови, мовлення і поведінки учня. Це динамічне утворення, що його конструє особистість у ході порівняння з іншими, перегляду цінностей, наповнюваності смислами, пошуку свого місця в соціальному середовищі. Свідома ідентичність, свідома громадянська позиція народжуються лише, коли у навчанні дитина має можливість вільного висловлювання, захисту власної позиції і переконань, безпосередньої участі у житті громади, держави. Рекомендації для вчителів

щодо організації такої діяльності учнів мають містити як підручники з історії, так і навчальні та методичні посібники для різних класів [15].

Методологічною основою нашого дослідження виступали: аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований наукові підходи.

Освітній процес, який ґрунтується на цінностях (*аксіологічний підхід*) безпосередньо впливає на формування світоглядної позиції, національної та громадянської ідентичності особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення, як на рівні окремої особистості, так і суспільства та нації в цілому.

Компетентнісний підхід основний акцент робить на використання теоретичних знань на практиці, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у різних ситуаціях на основі гуманістичних ставлень та цінностей; формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Основна ідея *діяльнісного підходу* реалізується в діяльності як засобу становлення компетентності та розвитку суб'єктності здобувача освіти. Тобто в процесі і результаті використання сучасних форм, прийомів і методів роботи формується особистість, здатна обирати, оцінювати, програмувати, конструювати ті види діяльності, які адекватні її природі, задовольняють її потреби у саморозвитку та самореалізації.

Особистісно-орієнтований підхід забезпечує право особистості на вільний вибір способів діяльності, вироблення власної ціннісної та поведінкової позиції, можливість їх практичного втілення у різноманітних життєвих ситуаціях, стверджуючись у моральному досвіді, поведінці, спілкуванні, діяльності [17].

Авторами досвіду було систематизовано доступні відкриті вебресурси відповідно до обраної теми з метою забезпечення та реалізації її складових: інформаційні ресурси / телекомунікації / система управління з огляду на зміст освітньої програми закладу освіти.

На додаток до наявних ресурсів авторами розроблено власні форми та методи військово-патріотичного виховання, дидактичні матеріали під конкретні

навчальні ситуації: контентні модулі, системи тестування, розробки уроків та заходів.

Отримані практики апробовано під час навчання здобувачів освіти та виховних заходів. Про ефективність свідчить позитивна динаміка якості здобуття освіти військового спрямування, що забезпечує формування в ліцеїстів життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо оборони України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, розвиток громадянських та соціальних компетентностей відповідно до їх інтересів і профілю навчання, формування у них цінностей та особистих якостей, що забезпечують розвиток військової культури, академічну доброчесність і готовність до подальшого проходження служби у секторі безпеки і оборони України.

Рекомендації щодо впровадження досвіду до масової педагогічної практики

Представлений досвід буде корисним для спеціалізованих закладів військово-фізичного профілю та загальноосвітніх навчальних закладів щодо формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти.

Основними умовами формування національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти є поєднання основних засад виховної роботи, загальноосвітніх заходів, методичної роботи з використанням цифрових технологій та унаочнення навчальних матеріалів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції / І. Д. Бех, Л. В. Канішевська, Р. В. Малиношевський // Вісник НАПН України 5(2). – 2023. – URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/390/454> (дата звернення: 06.08.2024).
2. Вільямс Р. Ідентичність та політика ідентичності / Реймонд Вільямс – URL: https://www.historicalmaterialism.org/article_tag/raymond-williams/#_ftn52 (дата звернення: 02.08.2024).

3. Єгупов М. В. Ідентичність як атрибут людини і суспільства / М. В. Єгупов // Київ. – 2015. – URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Egupov_29.12.2015_disertac.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
4. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» // 2022 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 27.06.2024).
5. Іваненко Б. Я-ідентичність особистості: статистичні й динамічні аспекти / Богдана Іваненко. // Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. – 2020. – №7. – С. 53–61 (дата звернення: 27.06.2024).
6. Ковальчук В. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності. / В. Ковальчук // Право України. №7. – 2023. – URL: <https://ccu.gov.ua/library/konstytucionalizm-v-umovah-viyny-pytannya-cinnos-tey-prav-ta-identychnosti> (дата звернення: 02.08.2024).
7. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія / М. А. Козловець // Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2009. – URL: http://eprints.zu.edu.ua/6217/1/kozlovez_monograf.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
8. Котигоренко В. О. Сучасна українська нація як діалектична єдність національно-громадянського і етнічного / В. О. Котигоренко. – 2023. – URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/4753/4490> (дата звернення: 01.08.2024).
9. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України // Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12> (дата звернення: 27.06.2024).
10. Навчальна програма «ЗАХИСТ УКРАЇНИ. РІВЕНЬ СТАНДАРТУ» для 10 - 11 класів закладів загальної середньої освіти «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.09.2023 № 1121-23). «Погоджено в Міністерстві оборони

- України» (Лист від 28.08.2023 № 220/10183) – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2023/13.09.2023/Navchalna.programa-2023.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standard.pdf> (дата звернення: 05.08.2024).
11. Остапенко О. І. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації / О. І. Остапенко, М. В. Тимчик, М. Д. Зубалій // Київ. – 2022. – URL: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Ostapenko_O.I._Navch.-metod._pos._2022.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
12. Павлов В. Історія українського війська / В. Павлов, М. Відейко, А. Галушка. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 415 с.
13. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність: теоретико-методологічні основи соціально-психологічного аналізу / І. Р. Петровська // Психологія і особистість. – 2017. – URL: <https://zenodo.org/records/260176> (дата звернення: 27.06.2024).
14. Про затвердження Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою // КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 30 червня 2021 р. № 672 Київ – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
15. Пометун О. І. Актуальні питання формування національної ідентичності учнів у процесі здобуття громадянської та історичної освіти / О. І. Пометун // Вісник НАПН України. – 2023. – URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/355/418> (дата звернення: 27.06.2024).
16. Рафальський О. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / О. Рафальський, Я. Калакура, О. Калакура // Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2022. – URL: <https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/>

01.08.2024).

17. Сібіль О.І. Новітні підходи до організації та змісту виховної роботи на другому циклі базової середньої освіти// Нова українська школа у базовій середній освіті: інноваційні освітні підходи та стратегії. Частина 3 : науково-методичний посібник /відп. ред. Т. Гура ; КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Запоріжжя: ЗОІППО, 2024. – URL: <https://drive.google.com/file/d/1eg0a4wzC6hVeOO9eXmwEq4caOkP-W7wi/view> (дата звернення: 23.08.2024).
18. Стратегія національно-патріотичного виховання // Указ Президента України від 18 травня 2019 року №289/2019 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019%23Text#> (дата звернення: 05.07.2024).
19. ФІЗИКА І АСТРОНОМІЯ. Нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень) // Київ. – 2018. – URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/programa_fizyka_i_astronomiia_10_11kl.pdf (дата звернення: 21.04.2024).

Додаток 1	<u>ОСВІТНЯ ПРОГРАМА</u> КЗ «Запорізький обласний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник» Запорізької обласної ради (III ступеню, профільна середня освіта)	
Додаток 2	<u>Звіт про участь у проєкті «Марафон добрих справ» 2022 рік</u>	
Додаток 2	<u>Звіт про участь у проєкті «Марафон добрих справ» 2023 рік</u>	
Додаток 3	<u>КНИГА ПАМ'ЯТІ</u>	
Додаток 4	<u>Пишаємось нашими випускниками</u>	
Додаток 5	<u>Обирай військову професію</u>	
Додаток 6	<u>Клуб цікавих зустрічей</u>	

Додаток 7	<u>Офіцер - професія героїчна</u>	
Додаток 8	<u>Предмет "ЗАХИСТ УКРАЇНИ"</u>	
Додаток 9	<u>Виховний захід "День науки в Україні"</u>	
Додаток 10	<u>Виховний захід "З мрією в серці"</u>	
Додаток 11	<u>Річний звіт діяльності закладу</u>	